

Ülevaade lastele ja noortele suunatud kuriteoennetusprogrammidest

Käesolev ülevaade noortele suunatud kuriteoennetusprogrammidest põhineb Taani Riikliku Sotsiaaluuringute Keskuse koostatud kirjandusülevaatel „Systematic Review of Youth Crime Prevention Interventions. Published 2008-2012“ (2013).

Kirjandusülevaade on refereeritud ja eestindatud Eesti Rakendusuuringu Keskuse CentAR poolt Justiitsministeeriumi tellimisel uuringu „Kuriteoennetus ja jätkutugi kohalikul tasandil“ raames. Uuringu läbiviimist rahastatakse Euroopa Majanduspiirkonna programmist „Riskilapsed ja -noored“.

Sisukord

SISSEJUHATUS	4
1. EESTIS RAKENDAMISEKS SOOVITATAVAD PROGRAMMID	5
SISSEJUHATUS	5
HOOLIVATE KOGUKONDADE STRATEEGIA	5
NELJAS R: SUHETEPÕHINE VÄGIVALLA ENNETAMINE	7
PEREKÜLASTUS	8
PEREDE TUGEVDAMISE PROGRAMM	9
MULTIDIMENSIONAALNE SEKKUMINE: KASUPERESSE PAIGUTAMINE	10
SEKSUAALNE VÄÄRKOHTLEMINE: PEREHARIDUS JA RAVI	11
2. MUUD KURITEOENNETUSPROGRAMMID	12
ESMATASANDI ENNETUSPROGRAMMID	14
TEISE TASANDI ENNETUSPROGRAMMID	19
KOLMANDA TASANDI ENNETUSPROGRAMMID	23

Sissejuhatus

Ülevaade mujal maailmas rakendatavatest noortele suunatud kuriteoennetusprogrammidest on osa Justiitsministeeriumi tellitud uuringust „Kuriteoennetus ja jätkutugi kohalikul tasandil“. Uuringu eesmärk on välja selgitada, kuidas toimub kohalike omavalitsuste ja kohaliku tasandi organisatsioonide kuriteoennetusala tegevus, et seeläbi parandada kuritegude ennetamist ning vanglas ja erikoolis viibinud noortele vabanemisejärgse toe pakkumist.

Noorte kuritegevuse ja delinkventse käitumise ärahoidmiseks on üle maailma loodud ja rakendatud mitmesuguseid strateegiaid ja programme. Käesoleva kirjandusülevaate eesmärk on kaardistada uuemad teaduslikult hinnatud sekkumisprogrammid, et täiendada Eestis selles vallas olemasolevat teavet¹, aidates seeläbi kaasa kohalike efektiivsete ja teaduspõhiste alaealistele suunatud ennetusprogrammide tekkimisele ja elluviimisele. Samuti loodame, et see materjal on ennetustööga tegelevatele organisatsioonidele inspiratsiooniallikaks ja innustuseks.

Käesolev materjal põhineb peamiselt Taani Riikliku Sotsiaaluuringute Keskuse koostatud kirjandusülevaatel „*Systematic Review of Youth Crime Prevention Interventions. Published 2008-2012*“ (2013)² ning sisaldab lühikokkuvõtteid empiirilistest eksperimentaalsetest või kvaasi-eksperimentaalsetest uuringutest, mis vaatlevad 12-17-aastastele noortele suunatud hälbivat ja kriminaalset käitumist ennetavate ja vähendavate programmide mõju.

Ülevaate esimeses osas on esile toodud ja veidi põhjalikumalt kirjeldatud programme, millel on uuringute kohaselt positiivne mõju ning mis tegelevad teemade ja probleemidega, mis on kooskõlas Eesti riiklikes arengudokumentides seatud alaealiste kuriteoennetust puudutavate prioriteetidega, olles seetõttu soovitatavad ka Eestis rakendamiseks. Teisest osast leiab aga infot kõigi ülejäänud programmide ning nende tulemuste ja mõju kohta. Ennetusmeetmed on grupeeritud vastavalt sellele, kas tegemist on esmatasandi, teise või kolmanda tasandi meetmega. Teises osas on välja toodud ka erinevad internetipõhised kuriteoennetusprogrammide andmebaasid, kust inglise (ühel juhul ka saksa) keele oskajad saavad teadmistepõhiste sekkumiste kohta lisateavet otsida.

Väga suur osa ülevaates kajastatud uuringutest on läbiviidud Ameerika Ühendriikides, sest seal on pikaajaline traditsioon kuriteoennetusprogrammide rakendamise ja hindamise osas. Kuna need programmid on aga väljatöötatud Eesti kultuuriruumist väga erinevas kontekstis, siis tuleks enne nende rakendamist kriitiliselt mõelda, kuidas need sobivad kohalikesse oludesse ning vajadusel neid ka kohandada. Teisalt on aga paljudes uuringutes rõhutatud, et sekkumise efektiivsuse tagamiseks on väga oluline kinni pidada programmi rakendamise juhustest. Seega on programmide kohandamisel väljakutseks jääda siiski originaalversioonile võimalikult truuks.

¹ Eestis on ka varem uuritud teiste riikide häid praktikaid, vt Edovald, T. (2005) „Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiast ja programmidest maailmas“

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=36260/%DCElevaade+alaealiste+kuritegevuse+v%E4hendamise+programmidest%26%238230%3B.pdf>

² Vt <http://www.dkr.dk/sites/default/files/Youth-crime-prevention-interventions.pdf>

1. Eestis rakendamiseks soovitatavad programmid

Sissejuhatus

Käesolevas peatükis on kõigi autoritele teada olevate programmide hulgast välja toodud ning veidi põhjalikumalt kirjeldatud sekkumised, mida soovitame Eesti kontekstis kasutada. Soovitused põhinevad kahel kriteeriumil: esiteks on soovitatud sekkumisprogrammid uuringute kohaselt efektiivsed ning teiseks on need kooskõlas riiklike ennetustegevuslike arengusuundadega (näiteks koolikiusamise tõkestamine, lasteasutustes toimuva vägivalda tõkestamine, kogukonnapõhine ja perekeskne riskilaste abistamine ja toetamine, sh vanemaharidus)³. Siinkohal tuleks aga rõhutada, et nende programmide esiletõstmine ei tähenda, et ülejäänud sekkumised ei oleks sobilikud Eestis rakendamiseks.

Hoolivate kogukondade strateegia (*Communities that Care*)

Edastusviis:	Kogukonnapõhine
Vanus:	0-21
Peamised probleemid, mida adresseeritakse:	<ul style="list-style-type: none">○ Delinkventsus○ Koolikohustuse mittetäitmine ja koolist väljalangemine○ Vägivaldsus○ Alkoholi ja tubaka tarvitamine
Riigid, kus rakendatakse:	<ul style="list-style-type: none">○ Austraalia○ Kanada○ Horvaatia○ Saksamaa○ Rootsi○ Holland○ Suurbritannia○ Ameerika Ühendriigid
Lisainfo:	<ul style="list-style-type: none">○ http://www.communitiesthatcare.net/○ http://prevention.psu.edu/projects/CTC.html○ http://www.episcenter.psu.edu/ctc○ http://www.rch.org.au/ctc/○ http://www.rch.org.au/cah/research/Communities that Care Australia/○ http://www.rch.org.au/uploadedFiles/Main/Content/ctc/CTC%20Report %20March%202012.pdf○ http://sciencessociales.uottawa.ca/ipc/pdf/8_IPCR2%20-%20Flynn.pdf○ http://www.ctc-info.de/nano.cms (saksa keeles)

³ Vt „Vägivalda vähendamise arengukava aastateks 2010-2014“

http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/justiitsministeerium/Vgivalda_vhendamise_arengukava_aasta_teks_2010_2014.pdf ja „Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018“
<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=48305/KRIMINAALPOLIITIKA+ARENGUSUUNAD+AASTANI+2018+S+ELETUSKIRI.pdf>

Hoolivate kogukondade strateegia ehk *Communities that Care (CTC)* on kogukonnapõhine kuriteoennetuse planeerimise süsteem, mille eesmärgiks on peamiste noori puudutavate probleemide ennetamine, tugevdades noori ümbritsevaid kaitsetegureid ja nõrgendades riskitegureid. CTC keskendub noorte suhetele perekonna, kooli, kogukonna ja kaaslastega.

CTC rakendamine koosneb viiest omavahel seotud etapist:

- 1) Kogukonna valmisoleku hindamine CTC läbiviimiseks;
- 2) Organiseerumine ja koolituse läbimine CTC rakendamiseks;
- 3) Kogukonnas valitsevate riski- ja kaitsetegurite ning pakutavate teenuste hindamine;
- 4) Tegevuskava koostamine;
- 5) Tegevuste rakendamine ja hindamine kui plaanipäraselt on programmid ellu viidud ja millised on tulemused.

Esmalt toimub kogukonna mobiliseerimine ja selle valmisoleku hindamine CTC rakendamiseks. Et programm edukas oleks, peab kogukond uskuma programmi vajalikkusesse ning tegema koostööd. Selles etapis jagatakse ka kogukonnas infot CTC kohta, et selle vastu huvi äratada ning inimesi osalema ärgitada. Seejärel moodustatakse kohalik kuriteoennetuse nõukogu, kuhu kuuluvad näiteks elanikud, haridus-, tervishoiu- ja sotsiaaltöötajad, politseinikud, linnavalitsuse liikmed, usuorganisatsioonide liikmed jt. Kolmandas etapis hindab kuriteoennetuse nõukogu kogukonna riski- ja kaitsetegureid ning kogukonnas pakutavaid teenuseid. Riski- ja kaitsetegurite kaardistamiseks viiakse koolides läbi õpilaste küsitlused ning kogutakse infot ka vastavatelt ametkondadelt (politsei, haridusosakond jne). Kogukonnas pakutavate teenuste kaardistuse käigus viiakse läbi intervjuud kohalike organisatsioonide esindajatega selgitamaks välja milliseid programme ja teenuseid kogukonnas pakutakse. Kolmas etapp on tegevuskava koostamine, kus vastavalt tuvastatud riskiteguritele, probleemkohtadele ning puudujääkidele pakutavates teenustes valitakse ennetusstrateegiate juhendist (vt näidet Austraalia ennetusstrateegia juhendist: <http://www.sdr.org/ctcresource/Prevention%20Strategies%20Guide/introduction.pdf>) välja programmid, mis neid probleeme adresseerivad. Seejärel toimub tegevuskavas toodud programmide rakendamine ning kõige viimasena tulemuste hindamine.

CTCd on edukalt rakendatud väga paljudes erinevates riikides, näiteks Austraalias, Kanadas, Horvaatias, Küprosel, Saksamaal, Rootsis, Hollandis, Suurbritannias ja Ameerika Ühendriikides.

Neljas R: suhetepõhine vägivalda ennetamine (*The Fourth R: Relationship Based Violence Prevention*)

Edastusviis:	Koolipõhine
Vanus:	13-19
Peamised probleemid, mida adresseeritakse:	<ul style="list-style-type: none">○ Vägivald/kiusamine○ Ebaturvaline seksuaalkäitumine○ Mõnuainete kasutamine
Riigid, kus rakendatakse:	<ul style="list-style-type: none">○ Kanada○ Ameerika Ühendriigid○ Austraalia○ Portugal○ Hispaania
Lisainfo:	http://www.youthrelationships.org/

The Fourth R on laiapõhjaline koolipõhine programm, mis kaasab õpilasi, õpetajaid, lapsevanemaid ja kogukonda, et vähendada noorte hulgas vägivalda (näiteks kiusamine, kohtinguvägivald, grupivägivald) ja riskantset käitumist (sh mõnuainete tarvitamine). Noortele jagatakse infot ning antakse head eeskju, mis aitab neil õigeid otsuseid teha. Programmi viiakse suures osas ellu klassiruumis (terviseõpetuse tunni ajast) ning õppekava koosneb 21-st 75-minutilise loengust, kus õpetaja käsitleb isiklikku turvalisust ja vigastuse vältimist, tervislikku kasvumist ja seksuaalsust ning mõnuainete (kuri-)tarvitamist. Õppe läbiviimiseks kasutatakse konkreetset õppeplaani, videomaterjale, juhiseid, brošüüre ja rollimänge. Näiteks tehakse harjutusi, kus noortel palutakse määratleda terve lähisuhe ning tuua välja sellega kaasnevad õigused ja kohustused. Samuti tuuakse näiteid erinevatest konfliktsituatsioonidest, millega teismelised kokku puutuvad ning ka olukordadest kohtingul ning kaaslastega suhtlemisel. Palju kasutatakse rollimänge, kus kaaslased ja õpetajad annavad tagasisidet, suurendamaks noorte suhtlemis- ja probleemilahendusoskust.

Lisaks klassiruumipõhisele õppele moodustatakse koolis spetsiaalne komitee, mis koosneb grupist õpilastest ja ühest õpetajast ning mille eesmärk on eelkõige suurendada kooli ja kogukonna asutuste vahelist läbikäimist (näiteks külalisesinejate toomine kooli, asutustesse ekskursioonide korraldamine, vabatahtlike värbamine jne). Lapsevanematele jagatakse programmi vältel informatsiooni programmi kohta ning antakse ka nõuandeid tundides kajastatud teemade kohta. Vanemate kaasamise peamine eesmärk on anda neile infot ning luua võimalus noore ja lapsevanema vahelise suhtluseks.

Fourth R on kõigile noortele mõeldud universaalne programm, kuid samuti sobib see ka riskigruppi kuuluvate noorte oskuste suurendamiseks ning riskikäitumise vähendamiseks. Näiteks on siin ülevaates toodud uuringus sekkumine suunatud väärkoheldud lastele, sest lapsepõlves kogetud väärkohtlemine on riskitegur, mis võib põhjustada noore hilisemat delinkventset käitumist.

Perekülastus (*The Family Check-Up*)

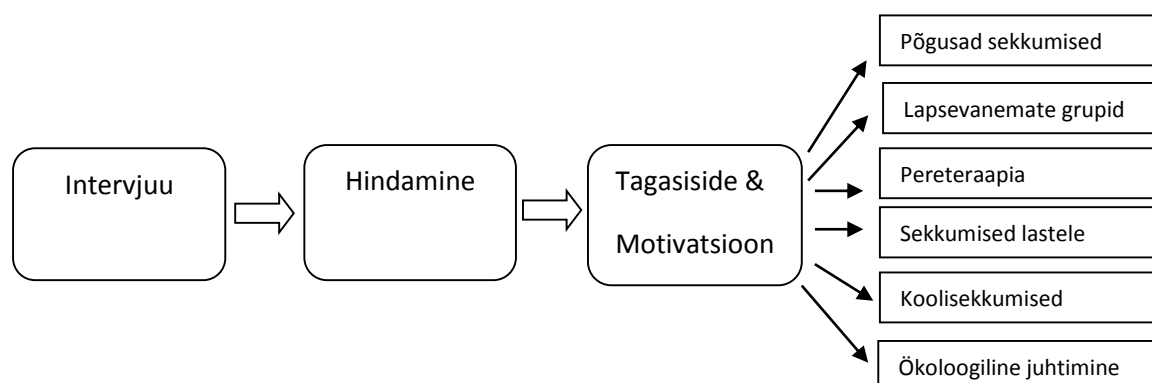
Edastusviis: Vanus:	Perepõhine 2-17
Peamised probleemid, mida adresseeritakse:	<ul style="list-style-type: none">○ Delinkventsus○ Antisotsiaalne käitumine○ Kriminaalne käitumine○ Depressioon○ Mõnuainete tarvitamine
Riigis, kus rakendatakse: Lisainfo:	Ameerika Ühendriigid <ul style="list-style-type: none">○ http://cfc.uoregon.edu/intervention-fcu.htm○ http://www.blueprintsprograms.com/factSheet.php?pid=b16a457a3302d7c1f4563df2ffc96dccb3779af7

The Family Check-Up on perepõhine programm, mille eesmärgiks on lapsevanemate motivatsiooni ja enesetõhususe suurendamine vastavalt konkreetse pere vajadustele. Keskendudes lapse perekeskkonnale ning toetades lapsevanemate kasvatusoskusi (eelkõige eeskuju andmist, laste jälgimist ja neile piirangute seadmist) katsutakse ära hoida noorte probleemset käitumist.

Programm koosneb mitmest tegevusest. Esiteks luuakse kooli perekeskus, mis loob keskkonna kooli personali ja lapsevanemate suhtluseks ja koostööks. Perekeskuses töötav spetsiaalse koolituse saanud konsultant pakub vanematele nii nõustamist, tagasisidet nende laste käitumise kohta koolis kui ka raamatuid ja videoid lapsevanemaks olemisest.

Sekkumise teine komponent on perekülastus, mis algab intervjuuga (sisaldab ka küsimustikku), millele järgnevad hindamine ja motiveeriv tagasiside sessioon (vt joonis 1). Intervjuu käigus selgitab konsultant välja lapse ja pere mured ja vajadused ning motiveerib osalema pere hindamises. Hindamine tähendab lapse ja vanemate suhtlemise filmimist nende kodukeskkonnas. Tagasisidesessioonis vaatab terapeut üle hindamise tulemused ning koos vanematega valitakse perele sobivaimad edasised sekkumistegevused, mis toetavad vanemaid perejuhtimise praktikate muutmisel.

Joonis 1. Hindamine ja motiveeriv tagasiside

Allikas: <http://cfc.uoregon.edu/intervention-fcu.htm>

Perede tugevdamise programm (*Strengthening Families Program*)

Edastusviis:	Perepõhine
Vanus:	3–5, 6–11, 10–14, 12–16
Peamised probleemid, mida adresseeritakse:	<ul style="list-style-type: none">○ Probleemne käitumine○ Delinkventsus○ Alkoholi ja narkootikumide tarvitamine○ Halb õppeedukus
Riigid, kus rakendatakse:	<ul style="list-style-type: none">○ Ameerika Ühendriigid○ Kanada○ Austraalia○ Hispaania○ Portugal○ Venemaa○ Rootsi○ Hollandi○ Prantsusmaa jne
Lisainfo:	<ul style="list-style-type: none">○ http://www.strengtheningfamiliesprogram.org/○ http://www.blueprintsprograms.com/factSheet.php?pid=e54183e2a040e6c09e61eb22d542e3d57074b351

Strengthening Families programmi eesmärk on parandada peresidemeid, lapsekasvatuse oskusi, positiivsete pereväärtuste edastamist, enesetõhusust ja kohandumist rasketes oludes. Programmi raames viiakse läbi 14 sessiooni lastele ja lapsevanematele. Lapsevanemate sessioonides käsitletakse realistlikke ootusi lapse arengule, positiivset suhtlust lapsega (sh entusiasmi ja tähelepanu väljendamine lapse hea käitumise korral, aktiivne kuulamine, kriitika ja sarkasmi vähendamine, efektiivne ja järjepidev distsipliin). Lastele õpetatakse aga suhtlemisioskust parandamiseks nende suhteid vanemate, õpetajate ja kaaslastega, probleemilahendusoskusi, kaaslaste survele vastu astumist, vihajuhtimist ning kohandumisioskusi. Toimuvad ka peresessioonid, kus lapsed ja vanemad saavad õpitut omavahel harjutada ning kus neid toetatakse ja julgustatakse parandama peresisest suhtlust.

Strengthening Families programmi on rakendatud 20 aasta vältel paljudes kohtades (üle 3000 koha) ning selle juhendmaterjale on tõlgitud mitmetesse keeltesse, näiteks hispaania, portugali, vene, rootsi, hollandi, prantsuse, tai ja hiina keelde. Samuti on programmist arendatud erinevaid versioone eri vanuses ning riskiastmes olevatele lastele.

Multidimensionaalne sekkumine: kasuperesse paigutamine (*Multidimensional Treatment Foster Care – MTFC*)

Edastusviis:	Perepõhine
Vanus:	12–14, 15–18
Peamised probleemid, mida adresseeritakse:	<ul style="list-style-type: none">○ Kriminaalne käitumine○ Vägivaldsus○ Probleemid käitumise ja vaimse tervisega
Riigid, kus rakendatakse:	<ul style="list-style-type: none">○ Ameerika Ühendriigid○ Suurbritannia
Lisainfo:	<ul style="list-style-type: none">○ http://www.mtfc.com/○ http://www.blueprintsprograms.com/factSheet.php?pid=632667547e7cd3e0466547863e1207a8c0c0c549

MTFC on mõeldud tõsiste käitumisraskustega ja delinkventse käitumisega noortele ning seda kasutatakse alternatiivina mõnda institutsiooni (näiteks rivasutus või erikool) saatmisele. Vähendamaks noore probleemset käitumist ning suurendamaks prosotsiaalset käitumist paigutatakse noor koolituse saanud kasuperesse. Samal ajal tegeletakse tema vanemate lapsekasvatuse oskuste suurendamisega, et kasuperes oldud ajal toimunud positiivsed muutused säiliks ka pikas perspektiivis. Programmil on neli võtmelementi:

- 1) lapsele julgustava keskkonna tagamine, kus toetatakse tema sotsiaalset, emotsionaalset ning akadeemilist arengut;
- 2) lapsele igapäevase kindla struktuuri tagamine, kus on seatud selged ootused ja piirid;
- 3) selge ülevaate omamine lapse käitumisest ja emotsionaalsest kohandumisest peres, koolis ja kaaslastega;
- 4) positiivsete suhete täiskasvanutesse ja kaaslastesse.

Sekkumine kestab tavaliselt 9-12 kuud ning koosneb järgnevatest komponentidest:

- Koolitus ja tugi kasupererele
- Pereteraapia bioloogilistele vanematele
- Noore oskuste tõstmine
- Toetav teraapia noorele
- Koolipõhised käitumuslikud sekkumised ja akadeemiline tugi
- Psühhiaatriline konsultatsioon ja vajadusel ravi

Seksuaalne väärkohtlemine: pereharidus ja ravi (*Sexual Abuse: Family Education and Treatment – SAFE-T*)

Edastusviis:	Perepõhine
Vanus:	12–19
Peamised probleemid, mida adresseeritakse:	<ul style="list-style-type: none">○ Seksuaalne väärkäitumine○ Seksuaalkuriteod
Riigid, kus rakendatakse:	Kanada
Lisainfo:	<ul style="list-style-type: none">○ http://www.safe-tprogram.org/○ http://www.crimesolutions.gov/ProgramDetails.aspx?ID=203○ http://www.cebc4cw.org/program/sexual-abuse-family-education-and-treatment-program/detailed

SAFE-T programm on suunatud probleemse seksuaalkäitumisega noortele ja nende peredele, alaealistele seksuaalkurjategijatele ja nende peredele, seksuaalselt väärkoheldud lastele ja nende peredele.

Ravi põhineb kliinilisel ja psühhomeetrilisel hinnangul, mille alusel koostatakse noorukile ja tema perele individuaalne raviplaan. Ravi kestab 16-24 kuud ning sisaldab individuaalseid, pere- ja grupisessioone, kus tegeletakse näiteks toimepandud kuritegude eest vastutuse võtmisega, ohvri seisukorra mõistmisega, sotsiaalsete ja peresidemete arendamisega jne. Tegemist on perepõhise programmiga, seega keskendutakse lisaks noorele ka tema perele, et maandada uue seksuaalkuriteo toimepanemise riski ja muid probleeme (näiteks antisotsiaalsed hoiakud, depressioon, sotsiaalsed probleemid).

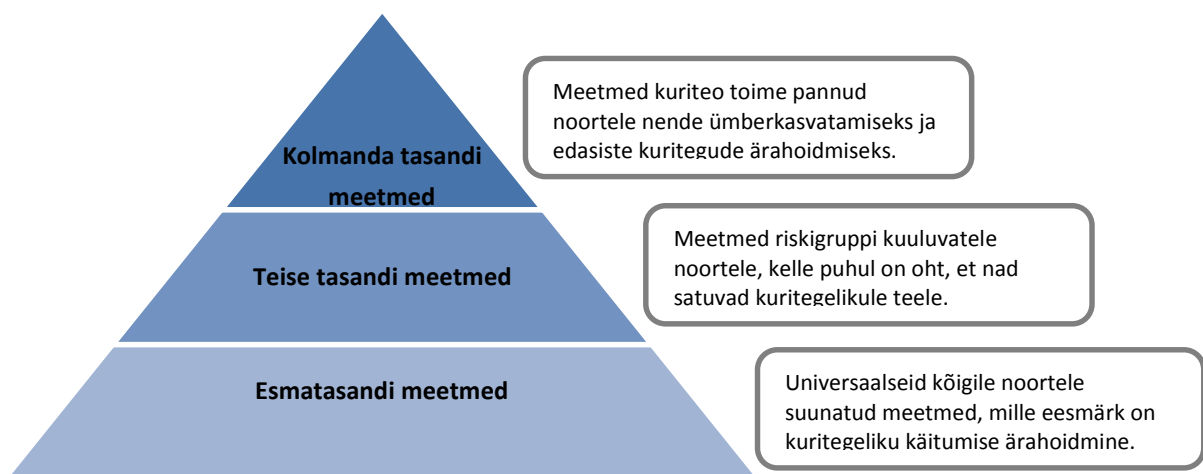
Programmis kasutatakse kognitiiv-käitumuslikke strateegiaid tegelemaks teemadega nagu vastutuse võtmine, hälbivad seksuaalsed huvid, seksuaalsed hoiakud, empaatia ohvri suhtes. Kuigi programm on individuaalne, on mõningad ühised läbivad teemad, mida adresseeritakse: uue kuriteo ärahoidmise planeerimine, varasemate traumaatiliste kogemuste mõju vähendamine, peresisese suhtluse parandamine. Samuti tegeletakse noore sotsiaalsete oskuste parandamisega, enesehinnanguga, kehakuvandiga, sobilike viha väljendamise viisidega, usalduse ja intiimsusega.

2. Muud kuriteoennetusprogrammid

Alljärgnevas peatükis tuuakse ära kõigi ülejäänud Taani Riikliku Sotsiaaluuringute Keskuse koostatud kirjandusülevaates „*Systematic Review of Youth Crime Prevention Interventions. Published 2008-2012*“ kajastatud programmide lühikokkuvõtted, ka need, mis hindamise tulemusena ei osutunud efektiivseks.

Ennetusmeetmed on grupeeritud vastavalt sellele, kas tegemist on esmatasandi, teise või kolmanda tasandi meetmega (vt joonis 2)

Joonis 2. Kuriteoennetuse tasandid

Kuna käesolev raport on eeskätt mõeldud inspiratsiooniallikaks kohaliku tasandi kuriteoennetuse algatuste ellukutsumisel, siis toome alljärgnevalt ära ka viited täiendavate andmebaaside juurde, milles sisalduvaid meetmeid käesolevas raportis põhjalikumalt ei kirjeldata, kuid kust on võimalik saada kasulikke ideid.

- **European Crime Prevention Network** – Euroopa Kuriteoennetuse Võrgustiku koduleht, kust leiab infot erinevate kuriteoennetusvaldkondade teemade kohta (nt uuringute, eri riikide ennetusvaldkondade poliitikate, parimate praktikate Euroopa konkursi jmt kohta). Samuti leiab EUCPN kodulehelt andmebaasi, mis sisaldab näiteid kuriteoennetuse parimatest praktikatest. Andmebaas on leitav: <http://www.eucpn.org/goodpractice/index.asp>
- **Blueprints** – Colorado Boulderi Ülikooli juures tegutseva Vägivalla Uurimise ja Ennetuskeskuse (CSVP) poolt 1996. aastal algatatud programm, mille eesmärgiks on tuvastada efektiivseid vägivalla, delinkventsuse ja mõnuainete kuritarvitamise vastu suunatud tegevusi. Tänapäevaks on analüüsitud rohkem kui 1100 programmi. Andmebaas ja selles sisalduv materjal on inglise keeles. Andmebaas on kättesaadav veebiaadressilt <http://www.blueprintsprograms.com/>
- **Crimesolutions.gov** – USA Justiitsministeeriumi (*US Department of Justice*) alluvuses tegutseva kuriteoennetusprogrammide agentuuri (*Office of Justice Programs*) koduleht, mis sisaldab kuriteoennetusprogrammide andmebaasi koos hinnanguga sellele, kas tegemist on olnud

efektiivse meetmega või mitte. Andmebaas on ingliskeelne ning kättesaadav järgnevalt veebilehelt: <http://www.crimesolutions.gov/Programs.aspx>

- **Grüne Liste Prävention** – Alam-Saksi hoolivate kogukondade programmi rakendamise toetamiseks koostatud paremaid kuriteoennetuspraktikaid koondav andmebaas, mis sisaldab infot Saksamaal rakendatud programmide kohta. Programmid on varustatud informatsiooniga selle kohta, kui efektiivselt nad oma eesmärki täidavad. Andmebaas ja uuringute kirjeldused on saksa keeles ning kättesaadav järgnevalt veebiaadressilt: <http://www.gruene-liste-praevention.de/nano.cms/datenbank/information>

Esmatasandi ennetusprogrammid

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Gang Resistance Education and Training - G.R.E.A.T. (Kampadega liitumist ennetav koolitus)	USA	Koolipõhine	Programmi eesmärk on arendada põhikooliõpilaste oskusi vältida kampadega liitumist. Õiguskaitseametnikud pidasid koolides 13 loengut, mis järgisid kognitiivset lähenemist ja keskendusid otsustusvõimele, suhtlemis- ja keeldumisoskusele, aga ka konflikti- ja vihajuhtimisele, empaatialle ja isiklikule vastutusele. Rakendati ühisõppe strateegiaid ja probleemilahendusülesandeid.	Aasta pärast oli programmis osalenud õpilaste seas kontrollgrupiga võrreldes vähem kambaliikmeid (39% madalam tõenäosus) ja parem suhtumine politseisse. Vägivaldsete kuritegude osas või noorte hälbivas käitumises üldiselt aga kahe grupi vahel erinevusi ei leitud.	Pigem positiivne	Allikas: Esbensen, F.A., D. Peterson, T.J. Taylor & D.W. Osgood (2012): "Results from a Multi-Site Evaluation of the G.R.E.A.T. Program". <i>JQ: Justice Quarterly</i> , 29(1), p. 125-151. Lisainfo programmi kohta: http://www.great-online.org/
Building Resiliency and Vocational Excellence - BRAVE (Kohandumisvõime ja karjäärivõimaluste suurendamine)	USA	Koolipõhine	Programmi eesmärk on arendada 8. klassis käivate afroameerika päritolu laste üldiseid elus hakkama saamise oskusi, vähendada vägivalda, suurendada võimet rasketes oludes kohanduda ning lisaks arendada nende karjäärieesmärke. Programm sisaldab nii elus hakkama saamise oskuste õppekava, vägivalla ennetamise õppekava kui ka mehelikkuse arendamise õppekava, mis on suunatud afroameeriklastele ning käsitlevad teemasid nagu käitumuslik küpsus, edu normid ja realistlikud ootused soorollide suhtes. Oluline osa programmist on oskuste arendamine läbi harjutamise (sh rollimängud) ja võimalus praktiseerida oskusi erinevates sotsiaalsetes keskkondades (näit. koolis, perekonnas, kogukonnas). Karjäärieesmärkide arendamiseks jälgivad noored üksteise eesmärke ja võimendavad neid, käivad asutustes ekskursioonidel ning osalevad regulaarsetes iganädalastes mentorsessioonides.	Ei leitud olulist erinevust programmis osalenud ja mitte-osalenud noorte vägivaldsuse määras viimase 12 kuu jooksul. Küll aga vähenes mõnevõrra alkoholi ja kanepitarvitamine.	Mõju puudub	Allikas: Griffin, J., R.C. Holliday, E. Frazier & R.L. Braithwaite (2009): "The BRAVE (Building Resiliency and Vocational Excellence) Program: Evaluation Findings for a Career-oriented Substance Abuse and Violence Preventive Intervention". <i>Journal of Health Care for the Poor and Underserved</i> , 20(3), p. 798-816.

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
JobFit-Training (Töösobivus koolitus)	Saksa- maa	Koolipõhine	Peamine eesmärk on edendada sotsiaalseid oskusi valmistamiseks noorte tööeluks ja vähendamaks ja hoidmaks ära agressiivset ja antisotsiaalset käitumist. Sekkumine on suunatud 13-18-aastastele noortele ning koosneb 20-st 90-minutilise sessioonist	Enne ja pärast sekkumist läbi viidud "Tugevuste ja probleemide küsimustik" näitas, et testgrupi tulemused olid paremad kui kontrollgrupi omad. Eriti paranes probleemilahendusoskus.	Positiivne	Allikas: Koglin, U., F. Petermann, P. Heffter & U. Petermann (2010): "Längerfristige Effekte des JobFit-Trainings für Jugendliche". <i>Zeitschrift für Psychiatrie, Psychologie und Psychotherapie</i> , 58(3), p. 235-241.
Communities that Care - CTC (Hoolivate kogukondade strateegia)	USA	Kogukonna- põhine	Programmi eesmärk on arendada noortes tervislikke ja positiivseid harjumusi, keskendudes noorte suhetele perekonna, kooli, kogukonna ja kaaslasega, kes annavad edasi tervislikke tõekspidamisi ja selgeid käitumisstandardeid. Esiteks valivad kogukonnaliidrid Hoolivate kogukondade nõukokku sobivad liikmed, kes kaardistavad kogukonnas noortega seotud riski- ja kaitsetegurid ning probleemse käitumise ilmingud. Selle kaardistuse baasil luuakse tegevuskava, mis koosneb toimivatest ennetusprogrammidest. Teise etapina viivad koolitatud instruktorid 6-12 kuu jooksul läbi (antud juhul 24-s) kogukonnas kogukondade poolt valitud 1-5 ennetusmeetet.	Programmi kohta on läbi viidud kaks mõju-uuringut (samade autorite poolt), kasutades mõnevõrra erinevaid valimeid. Esimene uuring näitas, et kuus aastat hiljem oli programmis osalenud 6.-10. klassi õpilastel ca 21% väiksem tõenäosus hälbivale käitumisele. Kümne klassi õpilased teatasid aga viimase 12 kuu jooksul toime pannud õigusrikkumistest või vägivallaaktidest 25% väiksema tõenäosusega. Teises uuringus toodi välja, et neli aastat peale programmi oli hälbiv käitumine oluliselt vähenenud nii nende puhul, kes olid enne programmi rakendamist kuritegusid sooritanud kui nende puhul, kes ei olnud. Suurem mõju oli aga sekkumisel nendele, kes olid õigusrikkumisi toime pannud.	Positiivne (mõlema uuringu puhul)	Allikad: - Oesterle, S., J.D. Hawkins, A.A. Fagan, R.D. Abbott & R.F. Catalano (2010): "Testing the Universality of the Effects of the Communities That Care Prevention System for Preventing Adolescent Drug Use and Delinquency". <i>Prevention Science</i> , 11(4), p. 411-423. - Hawkins, J.D., S. Oesterle, E.C. Brown, K.C. Monahan, R.D. Abbott, M.W. Arthur & R.F. Catalano (2012): "Sustained Decreases in Risk Exposure and Youth Problem Behaviors after Installation of the Communities That Care Prevention System in a Randomized Trial". <i>Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine</i> , 166(2), p. 141-148. Lisainfo programmi kohta vt lk 5.

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Special Olympics training (Eriolümpia treening)	Türgi	Grupile suunatud	Programm põhineb kaasava hariduse põhimõtetel. Kaheksa nädala jooksul kolm korda nädalas toimuvad 90-minutilised jalgpallitreeningud. Võistkondades on nii vaimse puudega kui ka puudeta noored ja treeningute aluseks on „Eriolümpia jalgpallitreeningute juhend“ (Special Olympics Football Coaching Guide). Treeningutel tegeletakse tehnikaharjutuste, ausa mängu, taktika ja jalgpallireeglitega. Programmi (8.-9. klassi õpilastele) lõppu tähistas jalgpalliturniir, millele lapsevanemad said pealtvaatajatena kaasa elada.	Nii testgrupi kui ka kontrollgrupi (kes ei osalenud jalgpallitreeningutel) probleemne käitumine vähenes ning seega ei ole programmi efektiivsus tõestatud.	Mõju puudub	Allikas: Ozer, D., F. Baran, A. Aktop, S. Nalbant, E. Aglamis & Y. Hutzler (2012): “Effects of a Special Olympics Unified Sports Soccer Program on Psycho-Social Attributes of Youth with and without Intellectual Disability”. <i>Research in Developmental Disabilities: A Multidisciplinary Journal</i> , 33(1), p. 229-239.
Youth Crime Watch - YCW (Noored kuritegevust valvamas)	USA	Koolipõhine	YCW raames osalevad noored vähemalt ühes üheksast vabatahtlikust tegevusest. Need tegevused on: vahetundides või tundide ajal kooli peal korrapidamine; kuritegudest teatamine; narkootikumide-, vägivalla- ja kuriteoennetusealane haridus; turvalisus ühistranspordis; mentorlus; konfliktide lahendamine; lepitamine; eakaaslaste ja nooremate õpetamine; erinevad tegevused (nt. prügikoristus). Programmis osaleb üks täiskasvanu (soovitatavalt vastava koolituse läbinud) ja vähemalt kuus õpilast, kes viivad ellu vähemalt ühte üheksast YCW tegevusest ja tegelevad sellega vähemalt 150 tundi, kohtuvad vähemalt kaks korda kuus, tõstavad koolis ja kogukonnas teadlikkust antud programmist, käivad vähemalt iga kolme aasta tagant YCW koolitustel ja lepivad kooli direktoriga kokku nende miinimumnõuete täitmises.	Osalesid põhikooli- ja gümnaasiumiõpilased. Kui vaadata kõiki YCW tegevusi ühtse programmina, siis põhikoolides olid koolide ja koolide ümbruse kuriteonäitajad 14% kõrgemad kui kontrollgrupil, aga alkoholi- ja narkootikumide tarbimine 18% madalam. YCW keskkoolides teatati 25% rohkem vägivallajuhtumeid. Kui vaadata ainult õpilaste korrapidamise tegevusi (kõige levinum YCW tegevus), siis põhikoolides vähenesid varavastased kuriteod 29% ning keskkoolides vähenesid vägivallaaktid 21%.	Ebaselge	Allikas: Rich, T., K. Carlson, P. Finn, L. Olsho & B. Rhodes (2009): <i>Impact Evaluation of Youth Crime Watch Programs: Final report</i> . Cambridge, MA: Abt Associates Inc. Lisainfo programmi kohta: https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/226356.pdf

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Positive Adolescent Training through Holistic Social Programs – PATHS (Noore positiivne areng läbi holistiliste sotsiaalprogrammide)	Hong Kong	Koolipõhine	Programmi eesmärk on 12-15-aastaste noorte seas soodustada positiivset arengut ja vähendada noorukite riski- ja probleemkäitumist. Programmi võib rakendada eri viisidel ning see keskendub 15-le positiivse arengu seisukohalt olulisele aspektile, nt sõprusele, pingetaluvusele, sotsiaalsele, emotsionaalsele, kognitiivsele, käitumuslikule ja moraalsele pädevusele jne. Ühtlasi on programmi sisusse põimitud ka alaealiste arenguga seotud mured (näiteks narkootikumide kasutamine, rahaline toimetulek, vastutustunne ja elu mõte) ning tugevused (näiteks IT-oskused ja ühiskonnaprobleemide tunnetamine).	Kaks aastat pärast programmi lõppu (viis aastat pärast algust) oli testgrupis oluliselt madalam vägivaldsus (muid rikkumisi tulemustes välja ei toodud).	Positiivne	Allikas: Shek, D.T.L. & L. Yu (2012): "Longitudinal Impact of the Project PATHS on Adolescent Risk Behavior: What Happened after Five Years?" <i>The Scientific World Journal</i>
Gender Violence/Harassment Prevention Programs (Sugudevahelise vägivalda/ahistamise ennetamise programmid)	USA	Koolipõhine	Programm koosneb kahest õppekavast (neid rakendati erinevatele testgruppidele): esimene keskendub interaktiivsele sugudevahelisele suhtlusele, teine on õiguslane. Kummagi meetme raames õpetatakse 11-13-aastaseid lapsi 40 minutit nädalas viie nädala jooksul. Õppematerjalid on ette valmistatud ning tundide läbiviimiseks on detailsed juhised. Interaktiivse õppekava raames käsitletakse kohtinguvägivallaga seotud negatiivseid hoiakuid ja arvamusi ning arendatakse suhtlusoskusi, mis peaks ka käitumises muutusi kaasa tooma. Teine õppekava on faktipõhine ja käitumuslikku muutust üritatakse saavutada näiteks seaduste, karistuste, tagajärgede jms õpetamisega.	Nii vahetult peale programmi lõppu kui ka kuus kuud hiljem oli mõlema testgrupi tõenäosus olla kohtingul vägivaldne suurem kui kontrollgrupil. Uuringu autorid põhjendasid seda teadlikkuse kasvuga, tänu millele õpilased oskasid enda vägivaldsust ära tunda, mitte reaalse vägivaldsuse kasvuga. Interaktiivse õppekavaga testgrupis osalenud olid väiksema tõenäosusega kohtinguvägivalla ohvrid.	Mõju puudub	Allikas: Taylor, B., N. Stein & F. Burden (2010): "The Effects of Gender Violence/Harassment Prevention Programming in Middle Schools: A Randomized Experimental Evaluation". <i>Violence and Victims</i> , 25(2), p. 202-223.

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
EQUIPping youth to help one another (EQUIP) for Educators (EQUIP õpetajatele)	Holland	Koolipõhine	Meede tugineb kaaslastepoolsele toetusele ja kognitiivsele käitumisteraapiale ning keskendub noortele vastutustundliku käitumise ja mõtlemise õpetamisele. Programmi viivad koolitundides läbi 18-tunnise koolituse saanud õpetajad ja programm kestab 16 nädalat. Tundides pannakse rõhku viha juhtimisele, sotsiaalsetele oskustele ja sotsiaalsele otsustusvõimele ning noored õpivad rollimängude abil, kuidas jääda rahulikuks ja tegutseda konstruktiivselt.	Peale programmi rakendamist oli kolme kuu jooksul oli nii test- kui ka kontrollgrupis vähenenud antisotsiaalne käitumine. Sugude ja etniliste gruppide lõikes olid tulemused sarnased.	Mõju puudub	Allikas: van der Velden, F., D. Brugman, J. Boom & W. Koops (2010): "Effects of EQUIP for Educators on Students' Self-serving Cognitive Distortions, Moral Judgment, and Antisocial Behavior". <i>Journal of Research in Character Education</i> , 8(1), p. 77-95.
Family Check-Up – FCU (Perekülastus)	USA	Perepõhine	Programm tugineb õppekavale, kus keskendutakse lastekasvatamise oskustele (põhirõhk on eeskujul andmisel, laste jälgimisel ja neile piirangute seadmisel). See peaks vähendama noorte probleemkäitumist selles vanuses, kui liigutakse põhikoolist keskkooli. Alguses jagatakse lapsevanematele teavet kasvatamise kohta ja antakse tagasisidet nende lapse käitumise kohta. Programmi teine aste koosneb kolmest seansist: intervjuust vanematega, perekonna hindamisest (sh lapsega suhtlemise filmimine kodukeskkonnas) ja tagasiside andmisest lapsevanematele (sh neile sobivate kasvatamisemeetmete tutvustamisest).	Programmi on hinnatud kahes erinevas uuringus ning mõlemad näitasid, et sekkumisel oli selge positiivne mõju antisotsiaalse käitumisele ja eakaaslaste negatiivsele mõjule. Veel toodi välja, et programmis osalenud peredes vähenes peretülide arv statistiliselt olulisel määral (mõju suurus keskmine).	Positiivne (mõlema uuringu puhul)	Allikad: - Van Ryzin, M.J., E.A. Stormshak & T.J. Dishion (2012): "Engaging Parents in the Family Check-Up in Middle School: Longitudinal Effects on Family Conflict and Problem Behavior Through the High School Transition". <i>Journal of Adolescent Health</i> , 50(6), p. 627-633. - Van Ryzin, M.J. & T.J. Dishion (2012): "The Impact of a Familycentered Intervention on the Ecology of Adolescent Antisocial Behavior: Modeling Developmental Sequelae and Trajectories during Adolescence". <i>Development and Psychopathology</i> , 24(3), p. 1139-1155. Vt lisainfot programmi kohta lk 8.

Teise tasandi ennetusprogrammid

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
The Fourth R (Neljas R)	Kana- da	Mitmene	Suunatud eri vägivallavormide vähendamisele 9. klassi laste seas. Sekkumine hõlmab peamiselt klassiruumipõhist õppekava, kuid sisaldab ka kooli, vanemaid ja eakaaslaste kaasavaid komponente. Klassiruumipõhine õpetus keskendub peamiselt teadmiste ja oskuste arendamisele ning koosneb 21-st 75-minutilise loengust, kus õpetajad käsitlevad 1) isiklikku turvalisust ja vigastuse vältimist; 2) tervislikku kasvumist ja seksuaalsust; 3) mõnuainete (kuri-)tarvitamist. Õppekava välised tegevused hõlmavad ülekoollisi teadlikkuse tõstmise kampaaniaid ja ennetustegevusi, aga ka põhjalikku õpetajate koolitamist ja vanematele jagatavat infot.	2,5 aasta pärast tehtud järeluuringu selgus, et programmis osalenud väärkoheldud noorte hulgas oli risk vägivaldsele käitumisele oluliselt väiksem kui programmis mitteosalenud väärkoheldud noorte hulgas. Kui igat liiki väärkohtlemine tõstis programmis mitteosalenud noorte vägivaldsuse riski 46%, siis programmis osalenud laste hulgas vägivaldse käitumise risk mõnevõrra vähenes.	Positiivne	Allikas: Crooks, C.V., K. Scott, W. Ellis & D.A. Wolfe (2011): "Impact of a Universal School-based Violence Prevention Program on Violent Delinquency: Distinctive Benefits for Youth with Maltreatment Histories". <i>Child Abuse & Neglect: The International Journal</i> , 35(6), p. 393-400. Vt lisainfot programmi kohta lk 7.
Doing Anger Differently (Vihastame teistmoodi)	Austraalia	Koolipõhine	Sekkumises kasutatakse löökriistaharjutusi, aitamaks agressiivsetel noortel oma viha juhtida. Programm kestab 10 nädalat ning 20 sessiooni jooksul keskendutakse teemadele nagu 1) vihaga kohtumine 2) viha kaardistamine 3) mis on tõsi ja mis mitte 4) enda eest seismine 5) vihale vastu astumine 6) pärast viha 7) olukorra parandamine. Sessioonid koosnevad struktureeritud löökriistaharjutustest, psühholoogilisest juhendamisest ja aruteludest. Lisaks peavad osalejad vihapäevikut ning neile võimaldatakse iganädalast supervisiooni, kus antakse hinnanguid ja soovitusi.	Kuue kuu pärast tehtud järeluuringu leiti, et programmis osalenud ja mitteosalenud noorte agressiivsuse tasemes erinevusi ei olnud. Küll aga oli tunduvalt vähenenud programmis osalenute problemaatiline käitumine.	Pigem positiivne	Allikas: Currie, M. & M. Startup (2012): "Doing Anger Differently: Two Controlled Trials of Percussion Group Psychotherapy for Adolescent Reactive Aggression". <i>Journal of Adolescence</i> , 35(4), p. 843-853.

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Strengthening Families Program (Perekondade tugevdamise programm)	Iiri-maa	Perepõhine	Programmi eesmärk on parandada peresidemeid, lastekasvatust, positiivsete pereväärtuste edastamist, enesetõhusust, käitumise muutust ja kohandumist rasketes oludes.	Pärast programmi rakendamist tuvastati väike positiivne mõju kriminaalsele käitumisele, kusjuures otsesele agressiivsusele oli programmi mõju suur.	Positiivne	Allikas: Kumpfer, K.L., J. Xie & R. O'Driscoll (2012): "Effectiveness of a Culturally Adapted Strengthening Families Program 12-16-Years for High-Risk Irish Families". <i>Child & Youth Care Forum</i> , 41(2), p.173-195. Vt lisainfot programmi kohta lk 9.
The Social Problem-Solving Training Program (Sotsiaalsete probleemilahendus oskuste koolitus)	Türgi	Grupi-põhine	Programm keskendub laste vihajuhtimis-, probleemilahendus- ja sotsiaalsetele oskustele. Koolitusel käsitletakse teemasid nagu enda ja teiste emotsioonide ära tundmine, vihaga seonduvate tunnete uurimine, vihaga toimetuleku strateegiad, oskus vaadata asju perspektiivis ja olla empaatiline, tõhusad sammud probleemide lahendamiseks ja sotsiaalsete oskuste suurendamine.	Vahetult pärast programmi tehtud uuring näitas, et sekkumises osalenud ja mitteosalenud noorte füüsilise agressiivsuse skooris, viha, vaenulikkuse ja kaudse agressiivsuse skooris olid erinevused (enne sekkumist kahe grupi vahel erinevusi ei olnud). Testgrupi positiivne muutus võrreldes kontrollgrupiga puudutas aga ainult viha- ja agressiooninäitajaid, erinevused teistes näitajates tulenesid negatiivsetest muutustest kontrollgrupis (kelle füüsilise ja üldise agressiivsuse ning vaenulikkuse tase tõusis). Kolme kuu pärast tehtud uuringu ja vahetult pärast sekkumist tehtud uuringu tulemused olid programmis osalenud grupi puhul samad, kuid kontrollgrupis oli füüsiline agressiivsus vähenenud ning vaenulikkus ja üldine agressiivsus suurenenud.	Nii positiivne kui negatiivne	Allikas: Secer, Z. & H.G. Ogelman (2011): "Analysis of the Effect of a Social Problem-solving Program on the Aggression of Children". <i>Australian Journal of Guidance and Counselling</i> , 21(2), p. 142-153.

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
<p>a) Responding in Peaceful and Positive Ways - RPPW</p> <p>b) Guiding Responsibility and Expectations in Adolescents Today and Tomorrow – GREAT</p> <p>a) Rahulik ja positiivne reageerimine</p> <p>b) Juhtides noorte vastutustunnet ja ootusi täna ja homme</p>	USA	Mitmene	<p>RPPW programm hõlmab nii õpetajate kui õpilaste koolitamist. Õpilastele suunatud õppekava eesmärk on suurendada probleemilahendusoskust, motivatsiooni, enesetõhusust, kuid adresseeritakse ka vägivalda ja agressiivsuse kasutamise vastu seatud norme koolis. Sekkumine koosneb 20 sessioonist, mis sisaldavad käitumuslikke kordusi, tegevusi väikestes gruppides, eksperimentaalseid õppimistehnikaid jne. Õpetajatega viiakse aga läbi töötubasid ja konsultatsioone/tugigrupikohtumisi, mis keskenduvad õpetajate teadlikkuse tõstmisele, agressiooni ennetamise tehnikate arendamisele, klassiruumi juhtimise oskuste tõstmisele ning sellele, kuidas paremini kiusamise ohvriks langenud lapsi abistada. Programm GREAT on suunatud agressiivsetele lastele ning nende vanematele. Meede kestab 15 nädalat ning sessioonid sisaldavad rollimänge ja teisi tegevusi, mis kaasavad vanemat ja last interaktiivsetesse praktilistesse ülesannetesse, mis on seotud igapäevaste pereasjadega, andes nii võimaluse arendada ja praktiseerida uusi oskusi.</p>	<p>Kahe aasta pärast läbi viidud uuring andis kahetisi tulemusi. Universaalse suunitlusega programmis (RPPW) osalenud koolide tulemused näitasid madalamat ohvristumise skoori, kuid samas suuremat agressiivsuse taset kui nõ kontrollkoolides. Riskigrupi noortele suunatud programmis (GREAT) osalenud koolides oli madalam agressiivsuse tase kui kontrollkoolides. Koolides, kus kombineeriti RPPW ja GREAT programmi, ei tuvastatud kahe sekkumise vahel sünergiaid.</p>	<p>Nii positiivne kui negatiivne</p>	<p>Allikas: Simon, T.R., R.M. Ikeda, E.P. Smith, L.E. Reese, D.L. Rabiner, S. Miller, D.M. Winn, K.A. Dodge, S.R. Asher, A.M. Horne, P. Orpinas, R. Martin, W.H. Quinn, P.H. Tolan, D. Gorman-Smith, D.B. Henry, F.N. Gay, M. Schoeny, A.D. Farrell, A.L. Meyer, T.N. Sullivan & K.W. Allison (2009): "The Ecological Effects of Universal and Selective Violence Prevention Programs for Middle School Students: A Randomized Trial". <i>Journal of Consulting and Clinical Psychology</i>, 77(3), p. 526-542.</p> <p>Lisainfo RPPW kohta: http://www.nrepp.samhsa.gov/ViewIntervention.aspx?id=59</p> <p>Lisainfo G.R.E.A.T kohta: http://greatfoundationinc.org/</p>
<p>Multisystemic Therapy - MST</p> <p>Multisüsteem-neraapia (MST)⁴</p>	Root-si	Mitmene	<p>MST raames keskendutakse kogu keskkonnale, mis noort ümbritseb, ning eesmärgiks on ära hoida uusi kuritegusid. Meetme raames pakutakse vastavalt vajadusele tuge nii peres kui ka kogukonnas laiemalt ning neisse kaasatakse lapsevanemad, õpetajad ja teised, kellega nooruk suhtleb.</p>	<p>Kaks aastat hiljem tehtud järeluuringu andmed ei näidanud, et oleks olnud erinevusi testgrupi (kes said keskmiselt 146 päeva teraapiat) ja kontrollgrupi (kes said tavapäraselt ravi) hälbiva käitumise ja vahistamiste määras.</p>	<p>Mõju puudub</p>	<p>Allikas: Sundell, K., K. Hansson, C.A. Löholm, T. Olsson, L.H. Gustle & C. Kadesjö (2008): "The Transportability of Multisystemic Therapy to Sweden: Short-term Results from a Randomized Trial of Conduct-disordered Youths". <i>Journal of Family Psychology</i>, 22(4), p. 550-560.</p> <p>Lisainfo programmi kohta: http://mstservices.com/ http://mstuk.org/</p>

⁴ Nii teise kui kolmanda tasandi meede

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
SafERteens (Turvalisem teismeiga)	USA	Individaalne	Programmi eesmärgiks on erakorralise meditsiini osakonda pöördunud noorte vägivaldsuse vähendamine läbi lühikese kohapealse sekkumise. Programm on osaliselt terapeudi poolt juhitud ja osaliselt arvutipõhine. Sekkumine põhineb motiveeriva intervjuerimise põhimõtetel ning hõlmab alkoholist loobumise ja konflikti lahendamise oskuste harjutamist. Nii terapeut kui arvutiprogramm keskenduvad probleemi äratundmisele, motivatsioonile ja enesetõhususele. Arvutipõhises sekkumises kasutatakse interaktiivset arvutiprogrammi, kus animeeritud tegelane juhivad osaleja läbi sekkumise komponentide, andes noorele pidevalt tagasisidet tema otsuste kohta, millega püütakse vähendada noore riskikäitumisest.	Kolme kuu pärast oli testgrupi noorte agressiivsus kaaslaste vastu võrreldes kontrollgrupiga langenud. Kuue kuu pärast tehtud uuringus aga enam kahe grupi näitajates statistiliselt olulist erinevust ei leitud.	Mõju puudub	Allikas: Walton, M.A., S.T. Chermack, J.T. Shope, C.R. Bingham, M.A. Zimmerman, F.C. Blow & R.M. Cunningham (2010): "Effects of a Brief Intervention for Reducing Violence and Alcohol Misuse among Adolescents: A Randomized Controlled Trial". <i>JAMA</i> , 304(5), p. 527-535. Lisainfo programmi kohta: http://www.childtrends.org/?programs=saferteens https://www.crimesolutions.gov/ProgramDetails.aspx?ID=163
Strategies for Success (Edu strateegiad)	USA	Individaalne	Programmiga soovitakse lihtsustada laste tagasipöördumist erikoolist tavakooli. Sekkumine on suunatud 7.-9. klassi õpilastele, kes on tavakoolist antisotsiaalse ja agressiivse käitumise tõttu välja heidetud ning käivad erikoolis. Individualiseeritud teenused hõlmavad süstemaatilist tuge õpilasele, juhioskuste arendamist, tehniliste oskuste ja loovuse arendamist, õpilase ja hoolivate täiskasvanute vaheliste suhete parandamist, nõustamist ja omaealiste tugigruppe. Samuti hoitakse regulaarsete kohtumiste käigus kontakti õpilase vanematega.	Vastupidiselt ootustele tõusis programmis osalenud õpilaste puhul risk, et nad heidetakse uuesti koolist välja ning suunatakse taas erikooli.	Negatiivne	Allikas: Wolf, E.M. & D.A. Wolf (2008): "Mixed Results in a Transitional Planning Program for Alternative School Students". <i>Evaluation Review</i> , 32(2), p. 187-215. Lisainfo programmi kohta: http://www.strategiesofsuccess.com/

Kolmanda tasandi ennetusprogrammid

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Moral Reconation Therapy - MRT (Moraalse valiku taastamise teraapia)	USA	Grupi-põhine	Programm keskendub alaealiste seadusrikkujate moraalse mõtteviisi ja positiivse enesehinnangu arendamisele (tuginedes näiteks Eriksoni, Jungi ja Maslow käsitlustele). Kord nädalas toimuvad seansid sisaldavad koolitusi, eluks vajalike oskuste arendamist, suhtlemisoskuse arendamist ja individuaalset ning pereteraapiat.	12 kuud hiljem ei olnud testgrupi ja kontrollgrupi (mille liikmed osalesid muudes programmides, mitte MRT-s) vahel erinevusi alaealiste komisjonile vahelejäämise riskis ega tõenäosuses täiskasvanute õigussüsteemis karistatud saada.	Mõju puudub	Allikas: Behrens, C. (2009): Evaluating the effectiveness of Moral Reconation Therapy (MRT) with the juvenile offender population. Ames: Iowa State University. Doktoritöö.
After-care intervention (Järelhooldusprogramm)	USA	Mitmene	Programm toetab noori (vanuses 12-19) pärast karistuse kandmist vabadusse pöördumisel. Koolitatud tugiisikud aitavad nii noorukit ennast kui ka tema peret. Tehakse koostööd kriminaalhooldajaga, et tõhustada nooruki jälgimist (näiteks narkotestide abil) ning tutvustakse noorukile ja tema perele kogukonnapõhiseid abimeetmeid. Lisaks sellele hõlmab programm mentorlust - tugiisik veedab noorega vaba aega, aitab hariduse ja kutse omandamisel, arendab noore probleemilahendusoskusi ja aitab ühiskonnas kohaneda.	Programmil polnud aasta aega hiljem mõju ühelegi uuritud retsidivisminäitajale.	Mõju puudub	Allikas: Bergseth, K.J. (2010): Youth Characteristics, Intervention, and Recidivism: The Case of Aftercare for Youth Returning from Placement. Fargo: North Dakota State University of Agriculture and Applied Science; Doktoritöö

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Multisystemic Therapy - MST (Multisüsteemne teraapia) ⁵	USA	Mitmene	MST raames keskendutakse kogu keskkonnale, mis noort ümbritseb, ning eesmärgiks on ära hoida uusi kuritegusid. Meetme raames pakutakse vastavalt vajadusele tuge nii peres kui ka kogukonnas laiemalt ning kaasatakse lapsevanemad, õpetajad ja teised, kellega nooruk suhtleb. Programm hõlmab kognitiiv-käitumuslikku teraapiat, käitumisjuhtimise koolitust, pereteraapiat ja kogukonnapsühholoogiat. Antud uuringu puhul kohandati MST programmi alaealiste seksuaalkurjategijate raviks.	Test- ja kontrollgrupi vahel olid 8,9 aastat hiljem olulised erinevused. Testgrupis oli seksuaalkuritegude ja muude kuritegude eest vastavalt 83% ja 70% vähem vahistamisi. Samuti oli testgrupp veetnud 80% vähem päevi kinnipidamisasutustes. Pärast 8,9 aasta möödumist oli kontrollgrupist 45,8% vähemalt ühe korra vahistatud seksuaalkuriteo ja 58,3% muu kuriteo eest; MST programmis osalenute tulemused olid vastavalt 8.3% ja 29.2%.	Positiivne	Allikas: Borduin, C.M., C.M. Schaeffer & N. Heiblum (2009): "A Randomized Clinical Trial of Multisystemic Therapy with Juvenile Sexual Offenders: Effects on Youth Social Ecology and Criminal Activity". <i>Journal of Consulting and Clinical Psychology</i> , 77(1), p. 26-37. http://mstservices.com/ http://mstuk.org/ http://evidencebasedprograms.org/1366-2/multisystemic-therapy-for-juvenile-offenders
Multisystemic Therapy – MST	Suurb-ritannia	Mitmene	Programmi kaasati 13-17-aastased seaduserikkujad. Kodudes ja kohalikus kogukonnas toimusid kohtumised terapeutidega kuni 30ne nädala jooksul kolm korda nädalas. Lisaks olid terapeudid 24 tundi ööpäevas telefoni teel kättesaadavad.	Kuni 18 kuu möödumiseni tehtud järeluuringses ei täheldatud test- ja kontrollgrupi retsidiivsuses erinevusi. 18nda kuu järeluuringses vähenes testgrupis süüdimõistmise risk ja mittevägivaldsed rikkumised.	Pigem positiivne	Allikas: Butler, S., G. Baruch, N. Hickey & P. Fonagy (2011): "A Randomized Controlled Trial of Multisystemic Therapy and a Statutory Therapeutic Intervention for Young Offenders". <i>Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry</i> , 50(12), p. 1220-1235.

⁵ Nii teise kui kolmanda tasandi meede

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Multisystemic Therapy – MST	USA	Mitmene	Antud juhul osalesid (keskmiselt 7,1 kuu vältel) programmis 11-17-aastased seksuaalkurjategijad, kellele kohus oli määranud erikohtlemise.	12 kuu pärast oli testgrupis statistiliselt olulisel määral vähem käitumise regulatsiooni häireid, õigusrikkumisi, mõnuainete kuritarvitamist, seksuaalse käitumise hälbimist ja ülemäära riskide võtmist. Paranesid ka hooldaja distsipliinivõtted ja vähenes noorukite läbikäimine negatiivse mõjuga kaaslastega.	Positiivne	Allikas: Henggeler, S.W., E.J. Letourneau, J.E. Chapman, C.M. Borduin, P.A. Schewe & M.R. McCart (2009): "Mediators of Change for Multisystemic Therapy with Juvenile Sexual Offenders". <i>Journal of Consulting and Clinical Psychology</i> , 77(3), p. 451-462.
Multisystemic Therapy – MST	USA	Mitmene	MST programmi rakendati antud juhul alaealistele raskete ja vägivaldsete kuritegude sooritajatele (keskmiselt 14,5-aastased) ning keskenduti individuaalsetele kognitiivsetele faktoritele ja süsteemifaktoritele (systemic factors) (nt kool, perekond, kaaslased), mida seostatakse noore antisotsiaalse käitumisega.	Võrreldes kontrollgrupiga, kelle puhul rakendati individuaalset teraapiat, oli 21,9 aastat hiljem testgrupi korduvate kriminaalkuritegude määr statistiliselt olulisel määral madalam (34,8% vs 54,8%). Seadusrikkumiste sagedus oli testgrupis viis korda madalam kui kontrollgrupis ning risk olla täiskasvanuna seotud perekonda puudutava tsiviilhagiga kaks korda väiksem kui kontrollgrupis.	Positiivne	Allikas: Sawyer, A.M. & C.M. Borduin (2011): "Effects of Multisystemic Therapy through Midlife: A 21.9-Year Follow-Up to a Randomized Clinical Trial with Serious and Violent Juvenile Offenders". <i>Journal of Consulting and Clinical Psychology</i> , 79(5), p. 643-652.

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
a) Multisystemic Therapy - MST b) ARC - availability, responsiveness, continuity) a) Multisüsteemne teraapia b) KVP (Kättesaadavus, vastuvõtlikkus, pidevus)	USA	Mitmene	KVP on suunatud vaimse tervise teenuste süsteemi tõhustamisele. Antud uuringu raames rakendati MST-d (keskmiselt 105,2 päeva) piirkondades, kus mõnes oli läbi viidud KVP programm ja mõnes mitte.	Lühiajaliselt oli multi-süsteemse teraapia testgrupis KVP piirkondades vähem probleemkäitumist kui mitte-KVP piirkondades. 18 kuu pärast olid probleemse käitumise näitajad mõlemas testgrupis aga samal tasemel kui kontrollgrupis, kus ei rakendatud ei multisüsteemset teraapiat ega KVPd.	Mõju puudub	Allikas: Glisson, C., S.K. Schoenwald, A. Hemmelgarn, P. Green, D. Dukes, K.S. Armstrong & J.E. Chapman (2010): "Randomized Trial of MST and ARC in a Two-level Evidence-based Treatment Implementation Strategy". <i>Journal of Consulting and Clinical Psychology</i> , 78(4), p. 537-550.
EQUIPping youth to help one another - EQUIP (Noorte ettevalmistus üksteise aitamiseks)	Holland	Grupi-põhine	Programm tugineb kaaslastepoolsele toetusele ja kognitiivsele käitumisteraapiale ning püüab vähendada mõtlemisvigu, arendada suhtlemisoskust ja soodustada moraalselt arengut. Kinnipidamisasutuses moodustatakse alaealistest kurjategijatest 6-8-liikmelised grupid, mis kohtuvad kolm korda nädalas kolme kuu jooksul. Tunnid on üles ehitatud vihajuhtimisele ning sotsiaalsete oskuste ja sotsiaalse otsustusvõime kasvatamisele.	24 kuud peale programmi rakendamist puudusid statistiliselt olulised erinevused kontrollgrupiga, kuigi testgrupis oli mõnevõrra kõrgem korduvate kuritegude osakaal, samuti kulus järgmise kuriteoni vähem aega.	Pigem negatiivne	Allikas: Brugman, D. & M.D. Bink (2011): "Effects of the EQUIP Peer Intervention Program on Self-serving Cognitive Distortions and Recidivism among Delinquent Male Adolescents". <i>Psychology, Crime & Law</i> , 17(4), p. 345-358. Lisainfo programmi kohta: http://www.crimesolutions.gov/ProgramDetails.aspx?ID=132
The RealVictory Program (Tõelise võidu programm)	USA	Grupi-põhine	Meede keskendub kognitiivsele õppimisele ja selle kinnistamisele telefoni teel salvestatud teadete edastamise kaudu. Kuuenädalane õppeprotsess sisaldab 90-minutilise vestlus-, video-, harjutus-, näite- ja kodutööseansse, kus keskendutakse noorte põhimõtete ja uskumuste teadvustamisele ning nende sidumisele käitumise ja eesmärkidega. Seda õppeprotsessi meenutavad teated edastati noortele iga päev ühe aasta vältel.	Aasta pärast kognitiivset õpet oli testgrupis 51% vähem uusi vahistamisi ja nendeni kulus 2,6 korda kauem aega kui kontrollgrupis.	Positiivne	Allikas: Burraston, B.O., D.J. Cherrington & S.J. Bahr (2012): "Reducing Juvenile Recidivism with Cognitive Training and a Cell-phone Follow-up: An Evaluation of the Realvictory Program". <i>International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology</i> , 56(1), p. 61-80. Lisainfo programmi kohta: http://realvictory.org/

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Automated Voiceprint Recognition Supervision - AVRS (Automaatne hääletuvastusel põhinev järelvalve)	Lõuna-Korea	Individuaal-ne	Programmi eesmärk on kindlaks teha, kas koduarestis olevad alla 20-aastased seaduserikkujad peavad reeglist kinni ja viibivad kella 22.00 ja 06.00 vahel kodus. Kontrollmehhanism on automatiseeritud ning põhineb hääle tuvastamisel.	Programm ei mõjutanud oluliselt riski panna toime uus kuritegu, kuid võrreldes kontrollgrupiga läks testgrupil kauem aega uue kuriteo toimepanekuni. Peale järelvalve lõppemist oli aga programmis osalenud noorte vahistamiste määr suurem kui kontrollgrupil.	Nii positiivne kui negatiivne (ebaselge)	Allikas: Cho, Y. (2009): <i>Analysis of the Automated Voiceprint Recognition Supervision program in Korea</i> . US: ProQuest Information & Learning. Doktoritöö.
Enhanced transition services (Täiendavad jätkutoeteenused)	USA	Individuaal-ne	Programmi raames toetab spetsialist noore tagasipöördumist vabadusse, pakkudes talle lisaks tavapärasele jätkutoeteenustele täiendavaid teenuseid. Need teenused hõlmavad vabastamise eelset planeerimist, noore kogukonnas elukoha ja vajalike teenuste leidmist, vaimse tervise ja narkomaania ravi tagamist, tööeluks ettevalmistamist.	Üks kuu pärast programmi oli testgrupis väiksem risk kinnipidamisasutusse sattuda, kuid juba pooleteise kuu möödudes olid erinevused kontrollgrupiga kadunud.	Mõju puudub	Allikas: Clark, H.G., S.R. Mathur & B. Holding (2011): "Transition Services for Juvenile Detainees with Disabilities: Findings on Recidivism". <i>Education & Treatment of Children</i> , 34(4), p. 511-529.
Functional Family Therapy - FFT (Funktsionaalne pereteraapia)	USA	Pere-põhine	Meetme põhirõhk on peresisestel suhetel. Pereteraapia abil võimendatakse kaitsetegureid ja vähendatakse riskitegureid suurendamaks riskinoore perekonna edukat toimimist. Antud juhul oli uuringu fookus mõjude võrdlemisel erinevate rahvusgruppide vahel. Peresid nõustati nende kodus 12 korda 3-6 kuu jooksul ja tegeleti perede kaasamisega ravisse ja motiveerimisega muutuste läbiviimiseks, aga ka üksteise hindamise ja käitumise muutmiseks.	12 kuud hiljem tehtud järeluuringul ei tuvastatud erinevusi test- ja kontrollgrupi (kus rakendati muid programme, mis ei olnud perekonnapõhised) vahel uute kuritegude toimumise määras ja nende raskusastmes.	Mõju puudub	Schuster, R.A. (2011): <i>Examining Treatment Outcomes for Hmong American Youth with Delinquency Problems</i> . Counseling and Educational Psychology Department, University of Indiana. Doktoritöö. Lisainfo programmi kohta: http://www.functionalfamilytherapy.com/ http://www.fftinc.com/

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Functional Family Therapy - FFT (Funktsionaalne pereteraapia)	USA	Pere- põhine	Antud programmi raames viisid vajaliku koolitusega terapeudid programmis osalejate kodudes läbi 12-16 tunniajast nõustamisseanssi (üks seanss nädalas). Nõustamisel on kolm etappi: esimeses toimub perekonna kaasamine ravisse ja motiveerimine muutuste tegemiseks, teises keskendutakse käitumise muutmisele ja kolmandas uute oskuste kinnistamisele ja rakendamisele uutes olukordades.	Kontrollgrupis rakendati kahe aasta vältel tavapärase ravi, mis tugines tunnetusliku käitumise lähenemisele. Kaks aastat pärast programmi algust ei olnud test- ega kontrollgrupis osalenud noored sooritanud ühtegi seksuaalkuritegu. Küll aga oli 40% testgrupist ja 20,1% kontrollgrupist sooritanud mõnda muud liiki kuriteo, kuid kui arvesse võeti varasemad kriminaalkaristused, ilmnes statistiliselt oluline erinevus vaid väärtegude osas.	Pigem negatiivne	Allikas: Erickson, C.J. (2008): <i>The Effectiveness of Functional Family Therapy in the Treatment of Juvenile Sexual Offenders</i> . US: Counseling and Educational Psychology Department of the School of Education, Indiana University, doktoritöö.
Functional Family Therapy - FFT (Funktsionaalne pereteraapia)	USA	Pere- põhine	Umbes kolme kuu vältel nõustas perekonda samast vähemusrahvusest terapeut. Nõustamisel on kolm etappi: esimeses toimub perekonna kaasamine ravisse ja motiveerimine muutuste tegemiseks, teises keskendutakse käitumise muutmisele ja kolmandas uute oskuste kinnistamine ja rakendamine uutes olukordades.	Pärast ühe aasta möödumist ei olnud test- ja kontrollgrupi vahel statistiliselt olulisi erinevusi retsidivismis ja uute kuritegude raskusastmetes.	Mõju puudub	Allikas: Dunham, J.B. (2009): <i>Examining the effectiveness of functional family therapy across diverse client ethnic groups</i> . Bloomington: Counseling and Educational Psychology Department, Indiana University. Doktoritöö.
Functional Family Therapy - FFT (Funktsionaalne pereteraapia)	USA	Pere- põhine	Antud juhul oli eesmärgiks tingimisi karistuse saanud noorte seas retsidivismi vähendamine. Peresid nõustatakse nende kodus 12 korda 3-6 kuu jooksul ja teemadeks on perede kaasamine ravisse ja motiveerimine muutusteks, üksteise hindamine ja käitumise muutmine.	Programmi range järgimise korral langes ühe aasta möödudes testgrupis tõsiste või vägivaldsete kuritegude arv 30-35% võrra ning vähemtõsiste kuritegude arv 20% võrra. Kui programmi ei järgitud põhjalikult, siis mõju puudus.	Positiivne	Allikas: Sexton, T. & C.W. Turner (2010): "The Effectiveness of Functional Family Therapy for Youth with Behavioral Problems in a Community Practice Setting". <i>Couple and Family Psychology: Research and Practice</i> , 24(3), p. 339-348.

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Phoenix Academy treatment (Phoenixi akadeemia ravi)	USA	Mitmene	Tegemist on spetsiaalselt uimastite kuritarvitamise vastu suunatud meetmega, mis sisaldab erinevaid ravimeetodeid, individuaalset ja grupinõustamist, pereteraapiat, kunstija muusikateraapiat, kultuuri- ja vaba aja tegevusi ning eluks vajalike oskuste õpet.	Kuigi 12 kuud hiljem läbi viidud järeluuringu oli test- ja kontrollgrupi (kes suunati mõnesse muusse raviasutusse) vahel erinevusi inimeste endi kajastatud kriminaalses tegevuses, siis pikaajaliselt see mõju kadus.	Mõju puudub	Allikas: Edelen, M.O., M.E. Slaughter, D.F. McCaffrey, K. Becker & A.R. Morral (2010): "Long-term Effect of Community-based Treatment: Evidence from the Adolescent Outcomes Project". <i>Drug and Alcohol Dependence</i> , 107(1). Lisainfo programmi kohta: http://www.cebc4cw.org/program/phoenix-academy/detailed
REAL MEN (Tõelised mehed)	USA	Grupipõhine	Meetme rakendamine toimus osaliselt enne vabanemistähtaega vanglas (18 tundi) ja osaliselt pärast vabanemist (12 tundi). Meede hõlmab grupipõhiseid ja individuaalseid psühhoopedagoogilisi seansse eesmärgiga ära hoida narkootikumide tarbimist, suguhaigustesse nakatumist ja vanglasse sattumist. Lisaks pakuti tuge pärast vanglast vabanemist (nt koduvisiidid, vanematega kohtumine).	Üks aasta pärast programmi läbimist tehtud uuringu põhjal ei olnud test- ja kontrollgrupi vahel erinevusi uutes vahistamistes ega vangistustes, kuid testgrupi vangistatute karistus oli keskmiselt 29 päeva lühem. Samas oli aga programmis osalenutel suurem risk tarvitada alkoholi ja tugevatoimelisi narkootikume.	Pigem negatiivne	Allikas: Freudenberg, N., M. Ramaswamy, J. Daniels, M. Crum, D.C. Ompad & D. Vlahov (2010): "Reducing Drug Use, Human Immunodeficiency Virus Risk, and Recidivism among Young Men Leaving Jail: Evaluation of the REAL MEN Re-entry Program". <i>Journal of Adolescent Health</i> , 47(5), p. 448-455.
Legacy (Pärand)	USA	Mitmene	Meetme käigus paigutatakse noored ühiselamusse, kus viiakse läbi grupiteraapiaid, mille eesmärgiks on juurutada sündsat käitumist. Samuti on programmi osaks näiteks ühiselamus koristamine, hügieeni eest hoolitsemine, individuaalsete ja grupieesmärkide seadmine. Meetme keskmes on sotsiaalsete oskuste arendamine, tagajärgedega arvestamine ja enesekontroll eri tegevuste raames.	Peale programmi lõppemist ühe, kahe ja kolme aasta pärast tehtud järeluuringu näitasid, et testgrupis oli oluliselt väiksem risk uusi kuritegusid toime panna. Uue kuriteo sooritamiseni kulus testgrupis olnud noortel ka vähem aega, kuid vahe oli statistiliselt ebaoluline.	Positiivne	Allikas: Gillis, H.L. & M.A. Gass (2010): "Treating Juveniles in a Sex Offender Program Using Adventure-based Programming: A Matched Group Design". <i>Journal of Child Sexual Abuse</i> , 19(1), p. 20-34.

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Contingency Management and Family Engagement (CM-FAM) (Uimastiravi ja pere kaasamine)	USA	Mitmene	Keskmiselt neli kuud kestvat meetet rakendati lisaks tavapärastele teenustele. Programmi raames toimuvad kord nädalas grupi- ja pereseansid, kus keskendutakse probleemide defineerimisele, eesmärkide seadmisele ja nende saavutamisele erinevate meetodite toel. Noorega sõlmitakse kokkulepe, mille kohaselt teda karistatakse või premeeritakse iganädalaste narkotestide põhjal.	Kuue kuu jooksul pärast meetme rakendamist olid tulemused kontrollgrupiga sarnased. 6-9 kuu jooksul vähenes testgrupi kuritegevuse risk 53%, samal ajal kontrollgrupis see tõusis 14%. Samasuunalised muutused toimusid isikuvastaste ja varavastaste kuritegude puhul.	Positiivne	Allikas: Henggeler, S.W., M.R. McCart, P.B. Cunningham & J.E. Chapman (2012): "Enhancing the Effectiveness of Juvenile Drug Courts by Integrating Evidence-based Practices". <i>Journal of Consulting and Clinical Psychology</i> , 80(2), p. 264-275.
Family Group Conferences (Ohvri ja süüdlase perekohtumine)	USA	Süsteemile suunatud	Meetme raames viiakse kokku esimest korda seadust rikkunud kuni 15-aastane süüd tunnistanud nooruk ja tema perekond ning kuriteo ohver oma perega. Koos arutatakse kuriteo üle ning püütakse leida sobiv karistus. Kohtumise läbiviija soodustab aktiivset osalust ning ohvritele antakse võimalus oma viha ning valu süüdlasele näost-näku väljendada.	12 kuu möödumisel ei olnud uute programmis osalenute kuritegude sooritamise määras ja nendeni kulunud ajas kontrollgrupiga (kes osalesid mõnes muus programmis) võrreldes erinevusi.	Mõju puudub	Allikas: Jeong, S., E.F. McFarrell & N.K. Hipple (2012): "Long-term Impact of Family Group Conferences on Re-offending: The Indianapolis Restorative Justice Experiment". <i>Journal of Experimental Criminology</i> , 8(4), p. 369-385. Lisainfo programmi kohta: http://en.wikipedia.org/wiki/Family_Group_Conference http://www.cyf.govt.nz/youth-justice/family-group-conferences.html
Juvenile Breaking the Cycle - JBTC (Noored murravad nõiaringi)	USA	Mitmene	Programmi raames tuvastatakse, pakutakse ja koordineeritakse kohalike õigus-, sotsiaal- ja haridusasutuste teenuseid alaealistele kurjategijatele. Programm kestab 12 kuud ja teenused võivad erineda oma pikkuse, sisu, järelvalve ja intensiivsuse poolest (näiteks kohtupoolne järelvalve, narkotestid, preemiad ja karistused, võõrutusravi).	Võrreldes kontrollgrupiga (mis erines sekkumisrühmast, sealhulgas riskinäitaja lõikes) vähenes programmis osalenute seas uute vahistamiste määr oluliselt.	Positiivne	Allikas: Krebs, C.P., P.K. Lattimore, A.J. Cowell & P. Graham (2010): "Evaluating the Juvenile Breaking the Cycle Program's impact on Recidivism". <i>Journal of Criminal Justice</i> , 38(2), p. 109-117. Lisainfo programmi kohta: https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/209799.pdf

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Psycho-educational counselling (Psühhopedagoogiline nõustamine)	USA	Grupi-põhine	Tegemist on psühhopedagoogilise nõustamisprogrammiga, mis sisaldab kahetunniseid seansse kord nädalas seitsme nädala jooksul. Programmis keskendutakse peamiselt eluks vajalike oskuste arendamisele. Seansid puudutavad sihtrühma jaoks olulisi eluaspekte, näiteks tunnete, viha ja muude emotsioonide tekitajate tuvastamist, tervislikke eluviise, stressijuhtimist jne.	Kahe aasta jooksul pärast meetme rakendamist oli testgrupis statistiliselt olulisel määral vähem nii uute rikkumiste toimepanijaid kui kontrollgrupis, kelle puhul rakendati üldkasulikule tööle saatmist.	Positiivne	Allikas: Lancaster, C., R.S. Balkin, R. Garcia & A. Valarezo (2011): "An Evidence-based Approach to Reducing Recidivism in Courtreferred Youth". <i>Journal of Counseling & Development</i> , 89(4), p. 488-492.
Institutional care (Karistusasutusse paigutamine)	USA	Süsteemile suunatud	Alaealiste vangistuse meede tugineb karistamise ja heidutusteooria ühendamisele, mis peaks ära hoidma korduvaid kuritegusid (kusjuures mida pikem karistus, seda suurem peaks mõju olema).	Võrreldes kontrollgrupiga, kes suunati üldkasulikule tööle, ei olnud statistiliselt olulisi erinevusi uute kuritegude toimepanemise määras.	Mõju puudub	Allikas: Loughran, T. (2009): "Estimating a Dose-response Relationship between Length of Stay and Future Recidivism in Serious Juvenile Offenders". <i>Criminology</i> 47(3), p. 699-740.
Formal vs informal (Ametlik versus mitteametlik)	USA	Süsteemile suunatud	Meetme eesmärgiks on võrrelda ametliku ja mitteametliku õigussüsteemi mõju retsidivismile. Mitteametliku süsteemi raames nõuti alla 18-aastastelt kurjategijatelt vabanduskirja, üldkasuliku töö tegemist ja kahjude tasumist. Ametliku süsteemi raames läbis nooruk kohtusüsteemi, mille tulemusena karistati teda katseaja või parandusasutusse saatmisega.	Pärast kahe aasta möödumist ei leitud mitteametliku ja ametliku süsteemi läbinute retsidivismimäärades statistiliselt olulisi erinevusi.	Mõju puudub	Allikas: Onifade, E., J. Wilkins, W. Davidson, C. Campbell & J. Petersen (2011): "A Comparative Analysis of Recidivism with Propensity Score Matching of Informal and Formal Juvenile Probationers". <i>Journal of Offender Rehabilitation</i> , 50(8), p. 531-546.

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Mediation (Vahendamine)	Rootsi	Süsteemile suunatud	Meetme raames sunnitakse alaealisi kurjategijaid kohtuma ohvritega ja oma teo tagajärgedega silmitsi seisma. Kuigi kohtumised erinevad vormilt ja sisult (sõltuvalt kuriteo liigist, ohvrast ja süüdlasest), järgivad nad sarnast loogikat. Süüdlase ja ohvri kohtumisele eelneb kummagi poole ettevalmistamine (mida nad peaksid ütleva, kuidas käituma). Kokkusaamisel lastakse kummagi poolel vahele segamata kuriteost enda tõlgendus esitada, sellele järgnevad küsimused (ka kolmandatelt osapooltelt, nt vanemad, sotsiaaltöötajad). Kohtumine lõpeb poolte vahelise kokkuleppega, käesurumise ja süüdlasepoolse vabandusega.	Testgrupi (vabatahtlikud meetmes osalejad) ja kontrollgrupi vahel olid kolme aasta möödudes olulised erinevused retsidivismis - vastavalt 27,6% ja 42,9% olid sooritanud uue kuriteo, kusjuures meeste puhul oli uue kuriteo sooritamise risk ligi neli korda kõrgem kui naistel.	Positiivne	Allikas: Sehlin, S. (2009): Förebyggar medling återfall i brott bland unga gärningsmän? En återfallsstudie av medlingsverksamheterna i Hudiksvall & Örnsköldsvik. Umeå: University of Umeå Sociologiska institutionen.
Community Diversion Program - CDP (Kogukondlik kõrvalejuhtimise programm)	USA	Süsteemile suunatud	Meede põhineb lepitaval õigusemõistmisel ja seda rakendati kergete kutitegude sooritajate puhul, kes tunnistasid oma süüd. Meetme põhirõhk on haridusel ja see sisaldab näiteks mentorlust, töövarjuks olemist, vabanduskirjade koostamist, kirjalike ülesannete lahendamist jm.	Aasta möödudes ei olnud test- ja kontrollgrupi retsidivismimääras erinevusi.	Mõju puudub	Allikas: Stewart, M.J. (2010): <i>An Outcomes Study of Juvenile Diversion Programs on Non-serious Delinquent and Status Offenders</i> . US: Case Western Reserve University, Cleveland. Ph.d. Dissertatsioon Lisainfo programmi kohta: https://www.ncjrs.gov/html/ojdp/9909-3/div.html
Teen Courts (Teismeliste kohtud)	USA	Süsteemile suunatud	Programm on mõeldud 12-17-aastastele madala riskiga kurjategijatele, kes tunnustavad oma süüd. Tegemist on meetmega, mis keskendub ühiskonda tagasipöördumise abistamisele, mitte karistamisele. Viiakse läbi kohtuistung, kus kohtuniku ja advokaatide rolli täidavad vabatahtlikud eakaaslased. Karistusteks määratakse näiteks üldkasulikke tööd, vabanduskirjade kirjutamist, nõustamist jm.	4 kuud ja 18 kuud pärast programmi rakendamist toimunud järelhindamised kajastasid testgrupi kõrgemat kuritegevuse määra võrreldes kontrollgrupiga.	Negatiivne	Allikas: Stickle, W.P., N.M. Connell, D.M. Wilson & D. Gottfredson (2008): "An Experimental Evaluation of Teen Courts". <i>Journal of Experimental Criminology</i> , 4(2), p. 137-163. Lisainfo programmi kohta: http://preventviolence.org/pdfs/YVT-9Teen-Courts.pdf http://www.aypf.org/publications/Youth%20Court%20-%20A%20Community%20Solution.pdf

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Multidimensional Treatment Foster Care - MTFC (Kasuperesse paigutamine)	USA	Pere-põhine	Programmi raames paigutatakse nooruk koolituse saanud kasuperesse eesmärgiga saavutada nooruki ja hooldaja vaheline hea läbisaamine, jälgida, kus nooruk käib, tema tegemisi ja sõpru ning arendada prosotsiaalset käitumist. Programmi käigus teeb ravimeeskond koostööd perekonnaga (pereteraapia ja raviplaani koostamise kaudu), kasuperega (näiteks koolituse, telefonikonsultatsiooni teel), kooliga ja sotsiaalasutustega. Samuti tegeleti antud programmi puhul noorte endiga, näiteks teraapia ja kooliedukuse jälgimise kaudu.	Võrreldes kontrollgrupiga, kus rakendati mõnda muud meetet, oli testgrupis kahe aasta pärast oluliselt vähem kohtusse suunatud juhtumeid ja veedeti ka vähem päevi kinnipidamisasutuses. Samuti vähendas programm suhtlemist hälbiva käitumisega eakaaslastega, mis omakorda vähendas noorukite seadusvastast käitumist.	Positiivne	Allikas: Van Ryzin, M.J. & L.D. Leve (2012): "Affiliation with Delinquent Peers as a Mediator of the Effects of Multidimensional Treatment Foster Care for Delinquent Girls". <i>Journal of Consulting and Clinical Psychology</i> , 80(4), p. 588-596. Lisainfo programmi kohta vt lk 10.
Multidimensional Treatment Foster Care - MTFC (Kasuperesse paigutamine)	Rootsi	Pere-põhine	Programmi raames paigutatakse seaduserikkuja koolitatud kasuperedesse eesmärgiga saavutada nooruki ja hooldaja vaheline hea läbisaamine; jälgida, kus nooruk käib, tema tegemisi ja sõpru; arendada prosotsiaalset käitumist. Programmi käigus teeb ravimeeskond koostööd perekonnaga (läbi pereteraapia ja raviplaani koostamise), kasuperega (näiteks koolituse, telefonikonsultatsiooni teel), kooliga ja sotsiaalasutustega.	Kaks aastat pärast programmi alustamist olid käitumise regulatsiooni häirete tulemused väiksemad nii test- kui ka kontrollgrupis (kellele rakendati teisi ravimeetmeid), aga mõju oli suurem testgrupis.	Positiivne	Allikas: Van Ryzin, M.J. & L.D. Leve (2012): "Affiliation with Delinquent Peers as a Mediator of the Effects of Multidimensional Treatment Foster Care for Delinquent Girls". <i>Journal of Consulting and Clinical Psychology</i> , 80(4), p. 588-596.

Programmi nimi	Riik	Edastusviis	Lühikirjeldus	Tulemused	Mõju	Allikas ja lisainfo
Intensive Fostering ⁶ (Kasuperesse paigutamine)	Suurbritannia	Perepõhine	Programmi eesmärk on tagada korduvate või raskete rikkumistega noortele stabiilne keskkond, kus neid juhendada ja julgustada. Selleks paigutatakse noored üheks aastaks spetsiaalse ettevalmistuse saanud kasuperedesse, kus kehtivad selged reeglid ja karistused nende rikkumise eest. Eesmärk on suurendada noorte läbikäimist positiivset mõju avaldavate eakaaslastega. Programmis tehakse tööd mitmel tasandil – noore endaga, tema vanematega, kasuperega ja sotsiaalse keskkonnaga.	Võrreldes kontrollgrupiga (kes peeti kinni või jäeti range järelevalve alla) oli testgrupil oluliselt väiksem risk kasuperes viibitud aasta jooksul uut kuritegu sooritada. Aasta pärast kasuperest lahkumist olid aga erinevused kadunud (nii vahelejäämises kui kuritegude raskusastmes).	Mõju puudub	Allikas: Biehal, N., S. Ellison & I. Sinclair (2011): "Intensive Fostering: An Independent Evaluation of MTFC in an English Setting". <i>Children and Youth Services Review</i> , 33(10), p. 2043-2049.
Wilderness Endeavors (Püüdlused metsikus looduses)	USA	Grupipõhine	Tegemist on seiklusprogrammiga vabas looduses, mille eesmärgiks on vähendada retsidivismi. 21-päevase matka (näiteks jalgsi-, kanuu-, suusamatka või mägironimise) raames toetatakse noorukite arengut läbi enesetõhususe, lootuse ja pingetaluvuse kasvatamise.	Kuus kuud hiljem tehtud järeluurimise ei tuvastatud test- ja kontrollgrupi (kes suunati mõnda teise programmi või said tingimisi karistada) vahel olulisi erinevusi retsidivismi-riskis. Küll aga oli programmil positiivne mõju enesetõhususele ja pingetaluvusele.	Mõju puudub	Allikas: Walsh, M.A. & K.C. Russell (2010): "An Exploratory Study of a Wilderness Adventure Program for Young Offenders". <i>Ecopsychology</i> , 2(4), p. 221-229.
Sexual Abuse: Family Education and Treatment (SAFE-T) (Seksuaalne väärkohtlemine: pereharidus ja ravi – SAFE-T)	Kanada	Mitmene	Ravi põhineb kliinilisel ja psühhomeetrilisel hinnangul, seega koostatakse programm nooruki ja tema pere õpetamiseks iga juhtumi puhul eraldi. Ravi kestab 16-24 kuud, hõlmab individuaalseid, pere- ja grupisessioone, kus tegeletakse näiteks toimepandud kuritegude eest vastutuse võtmisega, ohvri seisukorra mõistmisega, sotsiaalsete ja peresidemete arendamisega jne.	Järeluuringud 12-20 aastat pärast programmis osalemist näitasid testgrupis oluliselt väiksemat korduvate rikkumiste määra (nii seksuaal- kui ka muudes kuritegudes) kui kontrollgrupis (inimesed, kellele rakendati muid programme või kes jätsid SAFE-T programm pooleli).	Positiivne	Allikas: Worling, J.R., A. Litteljohn & D. Bookalam (2010): "20-Year Prospective Follow-up Study of Specialized Treatment for Adolescents who Offended Sexually". <i>Behavioral Sciences & the Law</i> , 28(1), p. 46-57. Lisainfo programmi kohta vt lk 11

⁶ Programm Multidimensional Treatment Foster Care on pärit Ameerika Ühendriikidest, Suurbritannia tuntakse sama programmi aga nime all Intensive Fostering

